

KATUL V SLOVENSKI PREPESNITVI

V Katulu se nam je predstavil¹ eden izmed najbolj temperamentnih pesnikov starega Rima. V njegovih stihih utriplje vroča južnjaška kri, iz njih diha sproščena strast in volja do življenja in uživanja, zato nas še danes zgrabijo kot le malokaj iz antike; v njih se nam razodeva poet, ki naglo in občutljivo reagira na vtise in dražljaje zunanjega sveta. V svoje verze zna ujeti lahkotnost in eteričnost trenutka, ki tako hitro mine, in mu dati očarljiv in svež pesniški izraz. Kadar hoče, zna ubrati nežne akorde ljubezenskega hrepenjenja, enako mojstrsko pa obvlada tudi divji napadalni ton sovraštva, ironije in sarkazma. Svoje pesmi rad zabeli s krepko besedo ali umazano podobo, vendar je to bolj izbruh fantovske objestnosti kot pa hotena pornografija: pesnik hoče samo malo podrezati v filistrsko lagodnost tedanje boljše družbe in si s tem olajšati srce. Drobna knjižica njegovih poezij ali igračk (*nugae*), kot jih sam označuje, predstavlja pravi konglomerat najrazličnejših metričnih oblik, stilnih poizkusov in vsebinskih motivov. Razumljivo tedaj, da pomeni pri takšnem pesniku težko nalogo že sam izbor, prevod pa še dvakrat težjo. Najprej izbor.

Po vsebinski tematiki lahko Katulov pesniški opus razstavimo na tri komponente.

Na prvem mestu je treba omeniti pesmi o Lesbiji. Najprej iz srečnih dni: lahkotno igrivi pesmici o Lesbijinem vrabčku, nato vroče strastni stih o poljubih, ki sodijo nedvomno v najvišji vrh svetovne poezije. Pesnik (in za njim prevajalec Jože Šmit) zna s preprostimi besedami pričarati kontrast med neminljivostjo kosmosa in minljivostjo človeške srčce, ki jo je treba prav zato izpiti do dna:

*Glej, sonca morejo zaiti in spet vziti,
a nas, ko naša drobna lučka dogori,
nas čaka le še večno nočno spanje.
Daj mi poljubov tisoč in še sto...*

Pesnik pa kaj kmalu spozna, da aristokratska lepotica, žena uglednega konzula, ni ustvarjena zanj: »Adijo, deklica, Katul je čvrst...« Toda bolečina se ne poleže in še dolgo gloda v njegovem srcu. Spet in spet skuša najti pot nazaj do nekdanje sreče, dokler naposled ne spozna, da je Lesbija za vedno izgubljena, da ji on nikoli ni nič pomenil, da je bi le obrobni cvet na livadi njenih številnih ljubezni.

*Zelim ji vso srečo, prijetno zabavo,
s prešuštniki, ki jih sto hkrati objema,
ne ljubi nikogar, vsem pa odvzema
moško veljavo!*

*A moja ljubezen naj zbríše iz spomina,
ki padel po njeni sem krivdi, kot pade
mlad cvet, ko ga rani na robu livade
pluga ostrina...*

¹ Katul, Pesmi. Prevedel Jože Šmit. Založba Obzorja. Maribor 1959.

Zal Šmit te pesmi, ki je ena Katulovih najlepših, ni uvrstil v svoj izbor.

Drugo komponento Katulove zbirke tvori šest daljših pesmi, ki so bolj »eine metrische Aufgabe« kot pa plod osebnega doživetja. Šmit je izmed teh prevedel eno samo, in sicer prvo svatovsko pesem. Če se je že odločil za svatovsko pesem, bi bil storil boljše, ko bi prevedel drugo; ta nam je bližja in bolj pristržna, za nas Slovence pa pomembna tudi zato, ker je Dragotin Kette njeno prisodobno mojstrsko presadil v enega svojih sonetov (Slovo IV):

*Da bi bilà italijanska trta
in jaz, ki nanj opiraš se, drevo,
ti sad dajala, senco jaz hladnó.*

Poleg tega pogrešam v Šmitovem izboru najlepšo izmed teh pesmi, čudovito nežno elegijo na prijatelja Alija (c. 68), če že ne celo, pa vsaj njene osrednje verze, posvečene Lesbiji in pesnikovemu v tujini umrlemu bratu.

Tretja sestavina Katulove lirike so prigodnice in epigrami, raztreseni po vsej zbirki. Teh je Šmit prevedel kar precej in njih pikrost večinoma dobro zadel. Spet pa pogrešam med njimi slovito zbadljivko na provincialno lepoticó (c. 45).

Vendar teh pomanjkljivosti v izboru nikakor ne štejem Šmitu v zlo. Nasprotno, celo vesel sem, da je prepesnil res samo to, kar mu je narekoval trenutni navdih, in se ni silil s sistematičnim prevajanjem.

Šmit se je večinoma oddaljil od antične metrične forme. In prav je storil. Zakaj še v tistih redkih primerih, kjer jo je obdržal, je pokazal, da zahtevni obliki heksametra in pentametra ni kos, da se namesto daktilov in spondejev vse prerad poslužuje trohejev, s čimer »vprega Pégaza v galéjo«. Svoje stihe je večidel opremil z rimami, češ da »jih je vajeno slovensko uho« (str. 84). Ponekod mu je ob rimah verz zares čudovito ubrano zazvenel. Drugod pa si je s tem prostovoljnim bremenom sam zvezal roke in se tako po nepotrebnem oddaljil od izvirnika. Naj to dokažem ob enem samem kratkem zgledu, *Resnična lepota* (str. 77):

*Mnogim popolna se zdi Kvintija, meni naravna,
jedra, stasita samó — toliko rad pritrdim.
Toda popolnost tajim: saj ni ne malo mikavna,
saj niti zrnca soli čedno ne skriva telo.
Lesbija, ta je res lepa: v njej in edini imaš
to, kar priklepa vsevdilj nase človeka — nje draž!*

Pesem je spesnjena in prevedena v elegičnih distihih. Toda čemu prevajalec ruši shemo zadnjega distiha neki rimi na ljubo, ki je v izvirniku sploh ni? Poleg tega je ta rima skoraj banalna: imaš — draž. Dalje, kje je vzel »to, kar priklepa vsevdilj nase človeka — nje draž«? Take sentence sploh niso v duhu Katulove temperamentne lirike! S tem je Katulovo jednatost razbil v vodeno sentencioznost. Dalje: čemu »popolna«, »popolnost«? To je vse preveč abstraktno! Latinskemu malce afektiranemu izrazu *formosa* bi še najbolje ustrezalo slovensko »prekrasna«. In navsezadnje: Katulova pesem je zgrajena na ostrih kontrastih — ti so v Šmitovem prevodu zabrisani. Katul pravi.

»v njenem ogromnem telesu ni niti zrna soli«; Šmit pa besedo *tam magno* sloveni s »čedno«! Omenjena Katulova pesem bi se v bolj točnem prevodu glasila nekako takole:

*Kvintija zdi se mnogim prekrasna; a meni velika,
vitka in bele polti — to tudi jaz ji priznam.
Toda »prekrasna« tajim: kje v njenem ogromnem telesu
nežne miline je čar, kje je le zrna soli?
Lesbija res je prekrasna: ne le med vsemi najzlaša,
tudi edina od vseh nežno prikupnost ima.*

Kako je tedaj s samim prevodom?

Vsaka pristno lirična poezija je v bistvu neprevedljiva. In Katulova poezija je pristno lirična, saj sta v njej osebno doživetje in pesniški izraz spojena v najintimnejšem odnosu in združena v neločljivo celoto. Prevajalec take lirike lahko stori samo dvoje: ali izvirno pesemsko besedilo dobesedno reproducira in tako pripomore bralcu do umevanja »vsebine«; ali pa pesem v sebi podoživi in ob njej ustvari lastno soumetnino. V drugem primeru lahko govorimo o prevodu le, kolikor nam ta izpričuje, na kakšno resonanco je prvotna pesem naletela v prevajalčevi duševnosti; v ostalem je tak prevod popolnoma samostojna umetnina s svojo lastno organsko zakonitostjo, neodvisno od prvotne predloge.

Šmit je izbral drugo pot. Pri tem je večkrat ustvaril zares polnokrvne umetnine, kot so že omenjene pesmi o vrabčku in o poljubih, dalje *Jadrnica*, *Zgovoren molk*, *Težka odločitev*, *Zagovor*, *Opomin Cezarju*, *Prošnja za vabilo*, *Srečno življenje* in še nekatere druge. Manj posrečena in precej okorna se mi zdi n. pr. *Svatovska pesem*. Popolnoma zgrešen pa je osnovni ton v pesmi *Nekemu prdrznemu dekletu*. Iz prevoda veje igriva porednost, iz izvirnika diha strasna ogorčenost. Besedico *moecha* sloveni Šmit kot »mrha«, kar je sicer homonimno posrečeno, vendar vse preveč prizanesljivo. Tudi »deklíč poredni« in »punčara« je premilo; saj premore tudi slovenski besednjak precej krepkejših izrazov za te vrste dekliné! Tudi »izziveto lice« za *canis ore* je premedlo; ali ne bi bilo bolje dobesedno: »pasje lice«? Zdi se, da Šmit večkrat ne dosega vehementne eruptivnosti Katulovega pesniškega izraza.

Mimogrede naj opozorim tudi na nekaj slovniških nepravilnosti, n. pr. mimo menè, iz bolnih prs (str. 76).

Se beseda o pripombah! Te so včasih le malo preskromne. Vzemimo za primer samo *Svatovsko pesem*! Kako naj povprečni bralec ve, kdo je Aganipa, kaj je tirijska zofa? Kako naj ve, da je v stavku »kakor nekoč Venera mila prišla k frigijskemu je pastirju« mišljena boginja Afrodita, ki je prišla skupaj s Hero in Ateno k trojanskemu kraljeviču Parisu? Morda tudi imena kot Uranija, Helikon, Telemah, Penelopa ne bodo vsem znana. Poleg tega so v pesmi aluzije na razne svatovske običaje, ki jih nestrokovnjak brez komentarja zares ne more razumeti (n. pr. dečki z baklami, striženje las).

Kljub vsemu pa je treba Šmitu priznati, da je težavno nalogo dobro opravil in nam rimskega lirika približal, kolikor je v skromnem izboru in prevodu sploh mogoče. Zbirki se pozna, da je plod resnega napora in velike ljubezni do avtorja. Ni dvoma, da bo Katul našel tudi med Slovenci mnogo hvaležnih bral-

cev, ki bodo ob tolikih lepotah prevajalcu radi spregledali vse pomanjkljivosti, upoštevajoč posvetilne besede:

*Vzemi knjigo, kakršna pač je,
dobra Muza pa jo naj otmè
pred pozabo dalje kot en vek.*

Kajetan Gantar

DRUGI ROMAN STALETA POPOVA

Podobno kot v mnogih književnostih se je tudi v mladi makedonski pojavil roman o legendarnem, a zgodovinsko resničnem narodnem junaku. Tole* je v mnogočem podoben zgodovinskim osebnostim, kot sta Pugačev, Zapata in še kdo. Človeška beda, ki jo povzročajo tuji tlačitelji in izkoriščevalci, zbuja v njem uporniške sile, ki se sprostijo, ko je tudi njemu samemu prizadejana krivica. Ta ga privede do hajduštva in obračunavanja s tlačitelji v strastni želji, da maščuje izkoriščano rajo. Toda Tole se pojavi v mlajši zgodovinski dobi in v posebnih nacionalnih in družbenih okoliščinah, ki njegov razvoj po svoje usmerijo. Za svoje delovanje pridobi tega najbolj priljubljenega ljudskega zaščitnika makedonska narodnoosvobodilna organizacija VMRO, ki se ji Tole pridruži, ker »posluša glas svojega rodoljubja«, in se odpove hajduštvu. Vendar je ta povezava bolj zunanja, ker organizacija zaradi svojih slabosti ni umela pridobiti zase niti Toleta, še manj pa kmete. Tole in kmetje se ob vstaji namreč ločijo od svojih voditeljev, ki se bojujejo za politično osvoboditev, računajoč na pomoč od zunaj, namesto da bi se povezali z ljudskimi množicami in se borili za njihovo socialno in nacionalno svobodo. Tole vse to dosti jasno spozna, zato po neuspeli vstaji ne zbeži z voditelji v Bolgarijo, ampak ostane v rodnem kraju, kjer se znova preda hajdukovanju. Njegovo hajduštvo pa sedaj vedno bolj prehaja v razbojništvo in paševanje nad tisto rajo, ki jo je Tole prej štivil, kar postane zanj usodno, ker zgubi zaupanje ljudi in ga ti izdajo Turkom.

Ob ta osrednji, posebno v tretjem razdobju psihološko prepričljivo prikazani lik naveže pisatelj celo vrsto dogodkov in še večjo množico ljudi in pa njihovo življenje v Marihovem, jugozahodnem delu Makedonije, Toletovem in pisateljevem rojstnem kraju. Pri tem je makedonski pisatelj prikazal vrsto resničnih in zanimivih likov, čeprav brez kakega posebnega poglobljanja v človeško psiho. Pisatelj si je zadal precej težko nalogo, ker je hotel poleg celotnega delovanja organizacije VMRO dati tudi kolikor toliko popolno sliko družbenih razmer tedanje Makedonije. Zato popelje svojega junaka v rudnik in življenje med rudarji, nato pa še v makedonsko emigrantsko družbo v Sofijo, kjer se snuje VMRO. Prepričljivo pa mu je uspelo prikazati pravzaprav le kmečko in begovsko življenje, z delavskim in emigrantskim si je pa le bolj otežil delo in razbil prirodni tok dogodkov. V drugem in tretjem delu, to je za časa vstaje in po njej, postane povezanost dogodkov vse slabotnejša; zaradi tega in zaradi dokumentarnega načina pisanja prehaja roman tu v kroniko,

* Stale Popov, Tole paša. Prevedla Nada Carevska. Založba Lipa. Koper 1958.